

**Posudek na diplomovou práci
Bogdana Dičeva***

**Jazykové aspekty hanlivého humoru Haškova Švejka
v porovnání s jeho bulharským překladem
(Ústav bohemistických studií
FF UK 2010
114 s.)**

Téma hodnocené diplomové práce *Jazykové aspekty hanlivého humoru Haškova Švejka v porovnání s jeho bulharským překladem* je výsledkem několika rozhovorů s přední českou bulharistkou PhDr. Danou Hronkovou, známou a uznávanou překladatelskou z bulharské literatury a hlubokou znalkyní jak bulharské literatury, tak i recepce české literatury v bulharském prostředí. Vyplývalo z jedné její poznámky o tom, že překlad Haškových *Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války* do bulharštiny – který je v bulharské literární vědě opakovaně hodnocen jako „kongeniální“ zastarává a důvodem tohoto zastarávání je vrstva hanlivých a obscénních slov a že bylo dobré začít hledat překladatele, který by se tohoto úkolu ujal. Autor si předsevzal, že tuto tezi, se kterou sám od počátku nesouhlasil, ověří, a to též v souvislosti se svými doktorskými studiemi, v nichž se zabývá analýzou a srovnáním humoru v Haškových *Osudech*, v románu *Baj Ganjo* Aleka Konstantinova a v díle Branislava Nušiče. **Cílem práce** se tedy stalo popsat užití hanlivých a obscénních výrazů v tomto románu, analyzovat jejich funkci a posoudit jejich ztvárnění v bulharském překladu díla a zhodnotit je. Obě, jak téma, tak cíl práce považuji za velmi aktuální a dobře promyšlené.

Struktura práce. Práce je účelně a přehledně rozdělena do Úvodu (kde se uvádějí nezbytné základní informace o románu a o jeho autorovi, o bulharském překladu románu a o překladateli Svetomiru Ivančenu), čtyř kapitol (1. Vymezení problematiky, nárys konceptuální orientace práce a definice pojmů, 2. Oprávněná hanlivá slova v Haškově Švejkovi s ohledem na bulharský překlad a současnou jazykovou situaci, 3. Statistický popis vulgarismů v Haškově Švejkovi a jejich bulharské překladové řešení, 4. Vulgarita a humor – jazykové aspekty možné souvislosti) a Závěru. Obsahuje devět přehledových příloh (ne zcela jsem pochopila číslování lemmat od čísla 27, snad vznikla chyba při závěrečném zpracování textu pro tisk) a veškerý náležitý aparát - obsah, klíčová slova resumé, angličtině a češtině (myslím, že součástí práce mělo zůstat resumé i v bulharštině, které, jak vím, existuje), seznam literatury a bohatý poznámkový aparát.

Metody výzkumu. Dosažení cíle je založeno na třech metodologických postupech: na sémantické analýze sledovaného segmentu slovní zásoby, na překladatelské analýze těchto výrazů (či širších kontextových překladatelských řešení)- kap. 2. a 3. a na jejich literárně

* Dle oficiálních dokumentů je třeba diplomantovo příjmení transliterovat do podoby **Dichev**, tak je také diplomová práce podepsána, ale v kontextu pražské univerzitní slavistiky nemohu přenést přes srdce skutečnost, že slepota české byrokracie nepřipouští z hlediska kodifikace normativní transkripci **Dičev**.

teoretickém funkčním zhodnocení s ohledem na dobu vzniku románu a jeho funkce, dobu překladu románu do bulharštiny a jeho funkce a s ohledem na vývoj bulharské jazykové situace od dob překladu po dnešek – kap. 1. a 4. Vrcholem práce je kap. 4. a je zřejmé, že veškerý výklad je k tomuto vrcholu směřován („Výsledná koncepce stanoví, že vulgarismus jako prvek humorné organizace jazyka patří k širšímu významovému a situačně-scénografickému kontextu, ve kterém se v fakticky plně projevuje jeho komická podstata.“). Časté odkazy na ni v předchozích částech však ukazují, že tvoří též východisko k ostatním úvahám, a to především v plánu uměleckého záměru autora románu, zhodnocení volby výrazových prostředků, dosahovaného účinku a funkce hanlivých a obscénních výrazů v textu. Jazyková analýza se tak bez funkční analýzy zkoumaného materiálu z hlediska literární funkce neobejde a funkčnost a „správnost“ (tj. výstižnost, adekvátnost, vhodnost a zdařilost) překladatelských řešení může být posuzována právě a jedině s ohledem na ni. Bylo by důkazem aktuálnosti hodnocené práce, kdyby výsledky podrobné analýzy v této práci posloužily jako součást argumentace i pro doktorskou disertační práci autora. Bylo by pro mne velkou satisfakcí, kdyby tato diplomová práce jako předběžná průprava pro to přivedla autora k přesnějším úvahám o Haškově jazykovém humoru.

Jazyková analýza je provedena velmi podrobně, cituji dle autora, “Uvedeny jsou citace, užití daného překladového ekvivalentu se projednává podle jeho postojů vůči dvěma orientačním bodům: kontextuální adekvátnosti a současnému stavu bulharského jazyka s ohledem na možná aktualizující překladová řešení.”[†]

Materiál. Autor musel zvolit především metodu, jak shromáždit jazykový materiál, který měl zkoumat. v původním textu románu. Zvolil si kritéria excerpce vulgární slovní zásoby, popsal terminologický pojmový repertoár K. J. Obrátily, s nímž pracuje, a nastiňuje tématické skupiny a sémantická centra pro třídění vulgarismů, která poté důsledně aplikoval. Pro obhajobu bych poprosila diplomanta, aby definoval svůj termín „oprávněná hanlivá slova“.

Výsledkem sběru materiálu byl soubor slov a výrazů přehledně pospaný v početných přílohách (není snad nutno zde uvádět statistiky). K dalšímu zpracování využil B. Dičev možnosti českého národního korpusu a vlastního zpracování bulharského překladu románu, který pro ČNK, přesněji pro česko-bulharský paralelní korpus, připravil. Materiálové východisko práce je tedy velmi přesné a velmi bohaté, a to i přesto, že při shromažďování bulharské ekvivalentace musel postupovat ručně. Umožnilo autorovi hodnotit i větší úseky textu a používat ukázkový materiál v potřebné šíři, hloubce a struktuře. Je třeba vyzdvihnout, že práce s českým materiálem svědčí o velmi dobré znalosti češtiny a velmi rozvinuté schopnosti sémantické analýzy (i když o některých konkrétech by bylo jistě možné vést diskusi). Nejsm švejkolog, ale troufla bych si odhadnout, že takto úplná, komplexní a podrobná analýza zvoleného segmentu Haškova jazyka dosud provedena nebyla.

[†] Tato i další citace jsou z diplomantova pregnantně zformulovaného resumé k práci.

Materiálovou základnu práce proto považuji za nesmírně cennou. To platí dvojnásob o bulharské části materiálu.

Zde je třeba připomenout, že autor sám přiznává, že pro něj jako čtenáře je primárním textem bulharský překlad, neboť jej znal dříve a prožil jej hlouběji než originál, s nímž – pokud se mýlím, necht' autor promine – se seznámil takto podrobně až v souvislosti s předkládanou diplomovou prací. Z toho vyplývají i zajímavé postřehy, postavené právě na bulharsko-české a ne česko-bulharské perspektivě. Subjektivní emblematicnost bulharského znění pro autora mohla přispět jak k výchozí hypotéze (bulharský překlad není zastaralý), tak i ke konečnému závěru (s velmi nečetnými výjimkami lze i dnes označit překladatelská řešení Svetomira Ivančeva za nepřekonatelná, dle autora „Výsledkem analýzy je závěr, že překlad cílevědomě dodržuje (dokonce i v této přesně vymezené slovníkové sféře) lexikální a stylovou distanci, aby zachoval atmosféru historické vzdálenosti a duch epochy před první světovou válkou. A proto idea o aktualizaci překladu zejména v této části lexikální zásoby, tak typická pro Haškův román, se jeví jako částečně možná, ale obtížná a riskantní.“). Autor přiznává svou sociolingvistickou zatíženost, ale to je otázkou obecnější, zda, nakolik a pro koho může sehrávat Haškův Švejk úlohu generační výpovědi po stále nové generace čtenářů. Zmíněnému postoji autora diplomové práce jako recipienta Haškova textu odpovídá též (implicitní i explicitní) polemika s čtenářským odmítáním románu právě na základě „vulgárního“ jazyka autora. („Formuluje se stanovisko, že nechuť některých čtenářů vůči tomuto dílu, jež uvádí jako důvod jeho hrubý jazyk, je z hlediska množstevních parametrů vulgární slovní zásoby de facto neoprávněná.“) Dovoluji si zformulovat otázku pro obhajobu práce: mohou být uváděné statistické údaje o četnosti a frekvenci hanlivých a obscénních slov v Haškově románu argumentem pro/proti v této polemice?

Závěry. Autor diplomové práce postupoval metodologicky přesně a budoval cílevědomě ústrojnou a logickou stavbu svých závěrů od zcela konkrétních (včetně překladatelských návrhů) až po obecné, zmíněné v souvislosti s literárněvědeckým přínosem práce. Ve vlastním tvůrčím procesu se opírá o dosavadní výzkumy, názory a teorie, je schopen je zpracovat, utřídit, zhodnotit i tvůrčím způsobem použít.

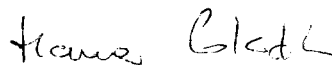
Práce se sekundární literaturou. Vzhledem k odborným zájmům autora je přirozené, že nejpevnější teoretická východiska v sekundární literatuře (celkem 60 položek) jsou patrná v částech literárněvědných (zejména pojmy spjaté s definicemi a analýzou humoru). Za vyčerpávající lze označit přehled, který má autor o kupodivu nepříliš početných jazykovědných analýzách Haškova díla. V obou těchto oblastech se autor orientuje velmi dobře, promyšleně a účelně vybírá a používá terminologii a pracuje s definicemi, pojmy, teoriemi, stanovisky a názory. Méně pozornosti věnoval teoretickým otázkám jazykové sémantickým a stylistickým. Zde se domnívám, že autorovým úvahám by také dodalo na přesnosti, kdyby ve své konkrétní a podrobné analýze (kterou spíše než za statistický popis

považuji za sémantický popis) vycházel nejprve z popisu a výkladu zkoumaného lexikálního segmentu českého originálu v českých výkladových slovnících.

Jazyková stránka diplomové práce. Již delší dobu promýšlím srovnávací analýzu odborného stylu v češtině a bulharštině. Jako materiál si schovávám texty svých bulharských kolegů psané česky. Kdysi jsem se pokusila o náčrt srovnání českého a bulharského publicistického stylu, v němž mi vyšlo, že v obou jazycích zjevně funguje zcela odlišná hierarchie stylových parametrů tohoto stylu. Práce Bogdana Dičeva mi moji tehdejší tezi potvrzuje i v případě odborného stylu. Oproti české věcnosti, střídmosti, přesnosti (i za cenu opakování výrazových prostředků a lexikální jednotvárnosti) staví bulharský odborný styl (přinejmenším v oblasti humanitních věd) košatost, ornamentálnost, výraznou obraznost, výrazovou rozmanitost (i za cenu terminologické nepřesnosti). Jiným způsobem funguje v obou jazycích koheze textu: i v jazyce B. Dičeva se projevuje pro češtinu příznaková (nadměrná) potřeba nominalizace, jež právě kvůli snaze o stylistickou rozmanitost musí hledat větší počet sémantických ekvivalentů. Typická je také velmi složitá syntax. Tato moje slova je možné chápat jako výtku vůči diplomantovi a jeho češtině. Avšak zvládnutí takových kompetencí, jako stylově adekvátního ztvárnění odborného textu u nositele blízce příbuzného jazyka, považuji za velmi vysoký nárok na absolventa (všichni si minimálně necháme revidovat texty psané v cizím jazyce, pokud vůbec raději nezvolíme cestu překladu). Ovšem na druhou stranu je potřeba vysoce hodnotit, jak svůj košatý, obrazný a ornamentální výklad autor v češtině zvládl. Při posledních redakcích zůstaly některé neopravené gramatické chyby, ale celkově je jazyková úroveň práce velmi vysoká.

Hodnocení: předložená diplomová práce v plné míře splňuje kvalitativní, obsahové i formální nároky. Hodnotím ji jako velice originální, materiálově výborně podloženou a metodologicky důslednou. Navrhuji hodnocení výborně.

V Praze dne 7.9.2010

Prof. PhDr. Hana Gladkova, CSc.,
vedoucí práce